

ARHEOLOGIJA U SRBIJI

PROJEKTI ARHEOLOŠKOG INSTITUTA U 2019. GODINI

Arheologija u Srbiji
Projekti Arheološkog instituta u 2019. godini

Arheološki institut

ARHEOLOGIJA U SRBIJI

PROJEKTI ARHEOLOŠKOG INSTITUTA U 2019. GODINI

Urednici
Selena Vitezović
Milica Radišić
Đurđa Obradović

Beograd 2021

Izdavač:

Arheološki institut
Kneza Mihaila 35/IV
11000 Beograd
www.ai.ac.rs

Za izdavača:

Miomir Korać

Urednici:

Selena Vitezović
Milica Radišić
Đurđa Obradović

Priprema:

Arheološki institut

Elektronsko izdanje

ISBN 978-86-6439-061-3

SADRŽAJ

- 13 Redakcija, *Uvod*
- Arheološka iskopavanja i rekognosciranja*
- 23 Dušan Borić, Dragana Antonović, *Istraživanje praistorije „dunavskog koridora“ u Đerdapu*
- 35 Slaviša Perić, Đurđa Obradović, Ivana Dimitrijević, Ružica Savić, Olga Bajčev, *Geoarheološka istraživanja u Drenovcu 2019. godine*
- 43 Ognjen Mladenović, Barbara Horejs, Aleksandar Bulatović, Bogdana Milić, *Arheološka istraživanja na lokalitetu Svinjarička Čuka u 2018. i 2019. godini*
- 51 Aleksandar Bulatović, Aleksandar Kapuran, Dragan Milanović, Ognjen Mladenović, Tatjana Trajković-Filipović, *Lokalitet Velika Humska Čuka - iskopavanja 2019. godine*
- 59 Dragana Antonović, Selena Vitezović, Vidan Dimić, *Prljuša, Mali Šturac: istraživanja u 2019. godini*
- 69 Ognjen Mladenović, Jan Jon, Aleksandar Bulatović, Artur Bankof, Vejn Pael, Ondžej Hvojka, Rada Gligorić, Vojislav Filipović, *Lokalitet Gradac-Cikote: arheološka istraživanja 2019. godine*
- 79 Aleksandar Kapuran, Mario Gavranović, Igor Jovanović, *Istraživanja u okolini Bora u 2019. godini*
- 83 Dragan Milanović, *Rezultati arheološke prospekcije donjeg toka Južne Morave u 2019. godini*

- 89 Ivan Bogdanović, Ljubomir Jevtović, Goran Stojić, *Legijski logor u Viminacijumu: Sistematska istraživanja severozapadnog dela utvrđenja u 2019. godini*
- 105 Goran Stojić, Milica Marjanović, *Legijski logor u Viminacijumu: arheološka istraživanja u zoni zapadnog bedema u 2019. godini*
- 121 Saša Redžić, Mladen Jovičić, Nemanja Mrđić, *Zaštitna arheološka istraživanja nekropole na lokalitetu Više Grobalja (Viminacijum) u 2019. godini*
- 133 Saša Redžić, Ilija Danković, Bebina Milovanović, *Zaštitna arheološka iskopavanja na lokalitetu Pirivoj (Viminacijum) tokom 2019. godine*
- 147 Stefan Pop-Lazić, Ričard Majls, Vujadin Vujadinović, Milica Tomić, Aleksandar Stamenković, *Arheološka iskopavanja lokaliteta Glacov Salaš 2019. godine*
- 157 Sofija Petković, Igor Bjelić, Marija Jović, Bojana Ilijić, Nikola Radinović, *Arheološka istraživanja rimskog utvrđenja Timacum Minus. Sektor Južne kapije 2019. godine*
- 177 Sofija Petković, Igor Bjelić, Marija Jović, Gordan Janjić, *Vrelo-Šarkamen: arheološka iskopavanja, prezentacija i promocija 2019. godine*
- 187 Vujadin Ivanišević, Katrin Vandered, Ivan Bugarski, *Caričin Grad - arheološka istraživanja u 2019. godini*
- 201 Marin Bugar, Ivan Bugarski, Uglješa Vojvodić, Milica Radišić, Nikola Lazarević, *Arheološka prospekcija donjeg toka Zapadne Morave u 2019. godini: rezultati iz kruševačkog kraja*

Analize arheološkog materijala

- 219 Nataša Miladinović-Radmilović, Dragana Vulović, Nemanja Marković, *Sirmijum - rezultati antropoloških projekata u 2018. i 2019. godini*

- 227 Nemanja Marković, Oliver Stevanović, Nataša Miladinović-Radmilović, *Protokol uzorkovanja sedimenata iz antropoloških i arheozooloških celina za analizu intestinalnih parazita*
- 235 Josip Šarić, *Evolucija kompozitne alatke na primeru nalaza sa Bubnja*
- 241 Angelina Raičković Savić, Ana Mitić, *Analiza keramičkog materijala iz objekata 24 i 25 sa lokaliteta Nad Klepačkom*
- 257 Radmila Zotović, *Herkulov kult na području Srbije - kratka crtica iz proučavanja kultura na tlu Srbije*
- 265 Igor Bjelić, *Zajednički elementi na palminim kapitelima sa lokaliteta Timakum Minus i Municipijum DD*

Projektne i drugi izveštaji

- 277 Slaviša Perić, *Projekat Arheologija Srbije: Kulturni identitet, integracioni faktori, tehnološki procesi i uloga centralnog Balkana u razvoju evropske praistorije*
- 301 Ivana Popović, *Projekat Romanizacija, urbanizacija i transformacija urbanih centara civilnog, vojnog i rezidencijalnog karaktera u rimskim provincijama na tlu Srbije*
- 313 Miomir Korać, *Projekat IRS – Viminacijum, rimski grad i legijski vojni logor – istraživanje materijalne i duhovne kulture, stanovništva, primenom najsavremenijih tehnologija daljinske detekcije, geofizike, GISa, digitalizacije i 3D vizualizacije*
- 327 Vujadin Ivanišević, *Projekat Procesu urbanizacije i razvoja srednjovekovnog društva*

- 343 Emilija Nikolić, Bojan Popović, Dragana Antonović, Selena Vitezović, Vidan Dimić, *Zaštita rudarsko-geološkog nasleđa planine Rudnik: Uređenje prostora oko praistorijskog okna na arheološkom nalazištu Prljuša-Mali Šturac*
- 357 Vesna Bikić, *Izložba Sofija i Beograd. Arheološki biseri: jubilej bugarsko-srpske saradnje u oblasti arheologije*
- 363 Emilija Nikolić, Ilija Danković, Željko Jovanović, *Digitalne priče iz Viminacijuma: učešće na projektu Roman Heritage in the Balkans*
- 375 Vesna Bikić, *Projekat Barokni Beograd - novo čitanje austrijskog nasleđa u strukturi grada*
- 385 Milica Tapavički-Ilić, *Projekat COST ACTION 2018 - SEADDA, Saving European Archaeology from the Digital Dark Age*
- 389 Sanja Nikić, *Izdavačka delatnost i Biblioteka Arheološkog instituta u 2019. godini*

*Arheološka iskopavanja
i rekognosciranja*

Slaviša Perić, Arheološki institut, Beograd
Đurđa Obradović, Arheološki institut, Beograd
Ivana Dimitrijević, Arheološki institut, Beograd
Ružica Savić, Arheološki institut, Beograd
Olga Bajčev, Arheološki institut, Beograd

GEOARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA U DRENOVCU 2019. GODINE

Tokom arheoloških iskopavanja u Drenovcu, na više lokacija, posvedočeni su tragovi erozivnih procesa: 1) u sondi XV (kampanja 2006) registrovani su slojevi naplavine koji se vezuju za rad Drenovačkog potoka, 2) u okviru sondi XIX i XXI (kampanja 2013) registrovan je koluvijalni sloj iznad neolitskih kuća, 3) u okviru sonde XXV (kampanja 2018), lociranoj oko 4 m južno od sonde XIX, osim prisustva prethodno opisanog koluvijalnog sloja, otkriveno je više erozivnih epizoda i građenja objekata na ovoj lokaciji koji su prethodili izgradnji kasnoneolitskih kuća istraženih u sondama XIX, XXI i XXII (Perić 2009; Perić, Perić 2014; Perić *et al.* 2021).

Otkriće ovih slojeva je ukazalo da je današnji reljef nalazišta znatno izmenjen u odnosu na neolitski period; koluvijalni sloj koji je prekrivao kuće iz najmlađe faze istražene u sondama XIX i XXI je u nekim delovima debljine preko 1 m. Iako je evidentno da je ovaj sloj nastao nakon urušavanja kuća, ostaje otvoreno pitanje kada i zašto dolazi do erozije, da li je na ovaj proces uticala dugogodišnja eksploatacija šume sa obližnjih brda tokom neolita ili do stvaranja ovih depozita dolazi znatno kasnije. S druge strane, periodična plavljenja Drenovačkog potoka koja su registrovana tokom trajanja neolitskog naselja mogla su da utiču na izbor lokacija za podizanje kuća u naselju ili da devastiraju delove naselja u prošlosti. Iako je Drenovački potok danas uglavnom suv i ima karakter povremenog bujičnog potoka, dejstvo i veličina njegovog razornog uticaja se moglo videti tokom proleća 2014. godine kada je bujica uništila seoski put, koji ide paralelno sa potokom i preseca nalazište po pravcu istok-zapad.

Za razumevanje karaktera i hronologije erozivnih procesa koji su oblikovali sadašnji izgled nalazišta, kao i za sagledavanje uticaja čoveka na prirodno okruženje tokom viševkovnog neolitskog naseljavanja, neophodna je primena gearheoloških metoda. Uzorkovanje za gearheološka istraživanja je započeto 2014. godine u saradnji sa dr S. Markovićem sa Prirodno-matematičkog fakulteta u Novom Sadu, koji je uzorkovao slojeve iz test sonde

Slika 1. Položaj geoloških bušotina i rovova.

uz Drenovački potok. Nastavak geoarheoloških istraživanja je ostvaren kroz saradnju sa Univerzitetom u Kembridžu, odnosno timom iz Čarls Mekbarni Laboratorije za geoarheološka istraživanja, kojim rukovodi Č. Frenč (Charles French). U prvoj fazi ovih istraživanja, 2016. godine su uzeti uzorci iz arheoloških objekata sa ciljem ispitivanja načina formiranja i sastava ruševinskog sloja vinčanskih kuća, kao i njihove neposredne blizine, a ispitani su i uzorci iz ispune rova na severoistočnoj periferiji nalazišta kako bi se rasvetlila njegova uloga u naselju (French *et al.* 2019). Tokom 2018. godine, kada je pri iskopavanju sonde XXV otkriveno više slojeva naplavine u vidu peska ili šljunka, kao i bar tri ruševinska hori-

Slika 2. Geoarheološka istraživanja u Drenovcu: uzimanje uzoraka ručnom bušilicom.

zonta razdvojena slojevima naplavine, izvršeno je detaljno uzrokovanje slojeva za geoarheološke analize (Perić *et al.* 2021). Obimnija georheološka istraživanja sa fokusom na ispitivanje izgleda pejzaža u prošlosti su ostvarena tek 2019. godine u okviru međunarodnog projekta *Deciphering the origins of the sediment complex at the Neolithic settlement site of Drenovac in the Morava Valley, Serbia* (Razumevanje porekla kompleksnih sedimenata na neolitskom naseobinskom nalazištu u Drenovcu u srednjem Pomoravlju, Srbija¹). Zadatak projekta u 2019. godini je bio da se utvrdi hronologija erozivnih procesa, kao i da se kroz ispitivanje porekla erodiranog materijala, uzroka i mehanizama njegovog uništenja i pohranjivanja razmotri

Slika 3. Opisivanje karakteristika geoarheoloških uzoraka.

uticaj čoveka i prirodnih faktora na kreiranje pejzaža.

Geoarheološka istraživanja su bila usmerena na dolinu Drenovačkog potoka sa istočne strane nalazišta. Nakon što je izvršeno rekognosciranje doline potoka do oko 1,2 km istočno od auto-puta, određena su mesta za nizove geoloških bušotina koje će presecati dolinu potoka po pravcu sever-jug. Prvi, najistočniji niz, lociran je van zone neolitskog naselja, drugi na samom istočnom obodu naselja, dok treći niz jednim delom seče i neolitsko naselje (sl. 1). Cilj je da se ručnim bušotinama ispita kako izgleda naslojavanje u različitim delovima doline, te da se na osnovu tih rezultata odaberu lokacije na kojima će se kasni-

Slika 4. Izdvajanje uzoraka iz geoloških rovova.

je mašinski kopati geološki rovovi za uzimanje uzoraka. Za ispitivanja je korišćena ručna bušilica koja pravi rupe prečnika oko 10 cm. U zavisnosti od karakteristika stratigrafije i tvrdoće slojeva, dubina bušotina je varirala od 1 m do 2,65 m. U okviru ova tri preseka doline Drenovačkog potoka, iskopano je sedamnaest bušotina (sl.1,2). Stratigrafija svake bušotine detaljno je opisana i svaki sloj je izdvojen za dalje gearheološke analize koje podrazumevaju mikromorfologiju, pXRF, SEM, FTIR-ATR spektroskopijsku, geohemijske analize (sl.3).

Slika 5. Rekognosciranja doline Drenovačkog potoka i izdvajanje uzoraka gline.

Na osnovu rezultata dobijenih u test bušotinama odlučeno je da se rovovi pozicioniraju u istočnom delu lokaliteta, na samoj istočnoj ivici zone koja je obuhvaćena geomagnetnim snimkom. Odabrane su lokacije na vrhu južne padine, u dnu doline, na severnoj padini i na vrhu severne padine (sl.1). Rovovi su kopani uz pomoć mehanizacije; njihova širina je varirala od 1,30 m do 1,70 m, a u zavisnosti od stratigrafije spuštalo se na dubine 2,60 m do 4 m. S obzirom na to da je reč o periferiji lokaliteta, u okviru istraženih rovova nisu registrovani objekti i prisustvo arheološkog materijala, s izuzetkom nekoliko fragmenata keramike iz humusnog sloja rova 3. Iz profila rovova su sistematski uzimani uzorci

zemlje u vidu blokova za geomorfološku analizu sa pratećim uzorcima sedimenta za geohe-mijske analize, uzorci za datovanje metodom optičke luminiscencije i uzorci za analizu polena (sl.4). Preliminarni rezultati analize ukazuju na tragove erozije sa obe strane doline Drenovačkog potoka, ali razmatranje obima i hronologije erozivnih epizoda će biti moguće tek nakon detaljne analize stratigrafije i izdvojenih uzoraka.

Uporedo sa gearheološkim istraživanjima, vršeno je i rekognosciranje terena u po-trazi za mogućim izvorima sirovina za izradu keramičkih posuda i alatki od okresanog kamena. Ovome je prethodila makroskopska analiza arheološkog materijala (organizovana u Zavičajnom muzeju u Paraćinu), kako bi se stekao utisak o raznovrsnosti korišćenih sirovina za izradu alatki, kao i da bi se izabrali uzorci fragmenta keramike za izradu tankih preseka, odnosno kako bi se uporedio sastav materijala korišćenog za izradu predmeta sa potencijalnom izvorima sirovina. S obzirom na to da se pretpostavlja da su izvori za izradu keramike bili lokalni, uzrokovano je prvo nekoliko lokacija na nalazištu i neposrednoj bli-zini, iz zone pobrđa sa severne strane doline Drenovačkog potoka (sl. 5). U ovoj zoni nisu pronađena moguća izvorišta kamena za izradu okresanih artefakata. U narednih nekoliko dana posećeno je nekoliko lokacija na obali reke Morave i u okolini Paraćina (Glavica, Lešje, Babe), odakle su uzimani uzorci gline, dok na ovim lokacijama nisu pronađeni izvori rožnaca. Iako potraga za sirovinama za izradu okresanih artefakata nije bila plodonosna, ipak su ovim isključena moguća izvorišta kamena i izabrane lokacije za nastavak prospekci-je.

Gearheološkim istraživanjima u Drenovcu tokom 2019. godine po prvi put je uzorkovana zona van neolitskog naselja, kako bi se stekao uvid u poreklo koluvijalnih nasla-ga registrovanih u arheološkim sondama. Bitan segment istraživanja je i datovanje nastan-ka ovih slojeva, što otvara mogućnost za ispitivanje duge istorije naseljavanja ove lokacije i izmena u izgledu pejzaža kroz vreme. Treba istaći da ovakav gearheološki pristup nije važan samo za sagledavanje ambijenta u kom su živeli neolićani, već i za razumevanje dina-mike prirodnih i antropogenih uticaja koji su oblikovali današnji izgled doline Drenovačkog potoka.

Bibliografija:

French et al. 2019 – C. French, I. Ostericher, L. Murch, T. Rajkovača, S. Perić, Geoar-chaeological evaluation of the soil profiles and collapsed Neolithic structures in Trenches XIX, XXII and XXIII at Drenovac, Serbia, in: S. Perić (ed.), *The Neolithic in the Middle Morava Valley Vol. 3, Interdisciplinary contributions to research and preservation of archaeolog-*

ical heritage, Belgrade-Paraćin 2019, 9–27.

Perić 2009 – S. Perić, The Oldest Cultural Horizon of Trench XV at Drenovac, *Starinar* LVIII, 29–50.

Perić, Perić 2014 – S. Perić, O. Perić, Slatina-Turska česma, Drenovac: arheološka istraživanja u 2013. godini, u: D. Antonović (ur.), *Arheologija u Srbiji: projekti Arheološkog instituta u 2013. godini*, Beograd, 12–16.

Perić et al. 2021 – S. Perić, O. Bajčev, R. Arsenijević, Đ. Obradović, V. Popović, I. Dimitrijević, Arheološka istraživanja na nalazištu Slatina – Turska Česma u Drenovcu u 2018. godini, u: S. Vitezović, M. Radišić, Đ. Obradović (ur.), *Arheologija u Srbiji: projekti Arheološkog instituta u 2018. godini*, Beograd 2021, 19–25.

Napomene:

¹ Ovaj projekat se izvodi na osnovu Sporazuma o saradnji između Arheološkog instituta i Univerziteta u Kembridžu (Mekdonald institut za arheološka istraživanja i Čarls Mekbarni laboratorija za geoarheologiju). Tim iz Kembridža koji je učestvovao u terenskim istraživanjima: Čarls Frenč (Charles French, rukovodilac), Tonko Rajkovača, Ian Osterajher (Ian Ostericher), Petros Hadžibaloglu (Petros Chatzimpaloglou) i Majk Luis (Mike Lewis). Tim Arheološkog instituta: Slaviša Perić (rukovodilac), Đurđa Obradović, Olga Bajčev, Vesna Popović, Aleksandar Milekić. Filip Stefanović i Miroslav Matić iz Zavičajnog muzeja Paraćin su učestvovali u rekognosciranjima. Istraživački tim je na terenu bio u periodu od 6. 4. do 12. 4. 2019. godine.